

85 godina časopisa *Croatica Chemica Acta* Značaj i urednički problemi

Nikola Kallay^{1,2*} i Tomica Hrenar^{1,2}

¹Prirodoslovno-matematički fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Horvatovac 102a,
HR-10 000 Zagreb, Hrvatska

²*Croatica Chemica Acta*, Horvatovac 102a, HR-10 000 Zagreb, Hrvatska

Croatica Chemica Acta (CCA) ove 2012. godine slavi 85 godina izlaženja. Časopis je prolazio kroz brojne razvojne faze mijenjajući nekoliko puta svoje ime i format, te se susretao s raznim poteškoćama. U početku su se prihvaćali članci i na hrvatskom jeziku, kasnije se pomalo prešlo na svjetske jezike, a u novije doba se objavljuju isključivo radovi pisani na engleskom jeziku. Časopis je uključen u većinu relevantnih baza kao što su: *Current Contents* (CC), *Chemical Abstract Plus* (CAPlus), *Science Citation Index* (SCI), *Science Citation Index Expanded* (SCIE), *SCOPUS*, *EBSCO – Academic Search Complete*, *ProQuest*, *Directory of Open Access Journals* (DOAJ) i *Portal of Croatian Scientific Journals* (HRČAK). Izlazi u tiskanom i elektroničkom obliku. Starija godišta, koja postoje samo u tiskanom obliku, postupno se prevode u elektronički oblik i stavljaju na web-stranice časopisa.

CCA je časopis fundamentalnog karaktera što je obično popraćeno relativno nižim faktorom odjeka (engl. Impact Factor, IF). Faktor odjeka je mjera prosječne učestalosti citiranja članka u određenom razdoblju. Faktor odjeka se za svaku godinu izračunava kao omjer broja citata u toj godini i broja članaka koji se mogu citirati objavljenih u prethodnim godinama. Tako se npr. dvogodišnji faktor odjeka za 2012. godinu izračunava prema formuli:

$$IF = \frac{\text{citiranost u 2012. god. članaka objavljenih tijekom 2010. i 2011. god.}}{\text{ukupan broj članaka objavljenih tijekom 2010. i 2011. god.}}$$

a u 2013. će se moći odrediti tek kad će biti prikupljeni svi citati za 2012. godinu.

No, fundamentalni radovi su općenito trajnije vrijednosti, pa smatramo da je za CCA kao časopis koji većinom objavljuje fundamentalne radove reprezentativniji petogodišnji IF koji iznosi 0,854 u odnosu na dvogodišnji IF od 0,763; a važan parameter kod časopisa tog tipa je i poluvrijeme citiranosti (engl. Cited Half-Life). Poluvrijeme citiranosti je medijan niza podataka koji pokazuju koliko dugo se članci citiraju. Kod CCA ono iznosi 8,5 godina za 2011. To znači da citati članaka objavljenih u prethodnih 8,5 godina (uključujući i one objavljene u 2011) čine 50 % ukupnog broja citata u 2011. Duže poluvrijeme citiranosti obično znači da je časopis fundamentalnijeg karaktera.

U izdavanju znanstvenih časopisa susrećemo se s nizom raznih problema. Jedna skupina problema vezana je uz financiranje. Držimo li se načela slobodne distribucije znanstvenih informacija, posebno od strane znanstvenih društava, potrebno je da troškove uređivanja i objavljivanja snosi znanstvena zajednica. Društvo obično ne posjeduje potrebna sredstva, pa je nužno da troškove podmiruje odgovarajuće ministarstvo. Troškovi se djelomično mogu pokriti pretplatom. U nas se pretplatom i donacijama ne mogu pokriti svi troškovi izdavanja, što se naročito odnosi na časopise fundamentalnog karaktera.

Drugi je problem sve veći broj znanstvenih i stručnih radova u svijetu. Mnoštvo radova koji se objavljuju svake godine otežava praćenje literature. Također, uredništva časopisa i kompetentni recenzenti zatrpáni su ogromnim brojem pristiglih radova. Rješenje će očito biti u sasvim drugačijem pristupu znanstvenim informacijama. Za sada se još uvijek primjenjuje klasično izdavaštvo, temeljeno na recenzijama, odluci uredništva, a zatim objavljivanju radova u elektroničkoj i/ili tiskanoj formi. Mnoštvo radova je rezultat razvoja znanosti, ali i praktičnih motiva znanstvenika da rezultate objavljuju u što većem broju članaka. Razlog tome je težnja za što bržom informacijom, pa se ne čeka da se neka problematika »zaokruži« i objavi kao veće djelo, već se postupno objavljuju manji cjeloviti dijelovi kao »objavljive jedinice« (engl. Publishable Unit, PU). Ti su razlozi razumljivi i opravdani. No, drugi je nažalost utjecajni razlog taj da napredovanje u znanstvenom zvanju ponajviše ovisi o ukupnom broju članaka. Sasvim je razumljivo da se pojedini znanstvenik trudi što brže napredovati u smislu postizanja višeg znanstvenog zvanja. Nažalost, pritom se povređuje načelo da je zdravo da osobni interesi budu u skladu s općim interesima. Za postizanje što većeg broja objavljenih članaka primjenjuju se razne metode. Rezultati se podijele u PU, koje se onda objavljuju kao zasebni članci.

*E-pošta: nkallay@chem.pmf.hr

Također, stručni se radovi pokušavaju objaviti kao originalni znanstveni doprinosi. Druga se metoda prikupljanja što većeg broja publikacija očituje u velikom broju suautora pojedinog članka. Karikirano, udruže li se trojica koji produciraju po jednu PU godišnje, svaki od njih može biti suautor 3 PU godišnje. Obično neko suautorstvo i postoji, ali se često stručna ili mentorska ispomoć proglasi autorskim doprinosom. Poseban je problem falsificiranje znanstvenih spoznaja i plagiranje radova. Blaži je oblik te prakse »autoplagiranje«, tj. praksa da se vlastiti rezultati objavljuju više puta u raznim časopisima, što se ponekad uspješno kamuflira.

Glavni razlog nastojanja da se prikupi što veći broj publikacija leži u pravilnicima za izbor u znanstvena zvanja, koji broj objavljenih članaka uzimaju kao dovoljan, a ne nužan kriterij. Pravilnici uglavnom u obzir uzimaju članke u tzv. CC-časopisima, tj. u časopisima obuhvaćenim bazom *Current Contents*. Poželjno je da dio članaka bude objavljen u CC-časopisima s većim faktorom odjeka, no potrebno je »napuniti CC-kvotu« i tu stradavaju svi CC-časopisi.

Da bi se uspjelo obraditi veliki broj prispjelih radova nužno je da uredništvo odabere one koje ima smisla slati na recenziju (engl. prescreening). Kriterij za časopise iz fundamentalnih znanosti je jasan. Treba odgovoriti na pitanje je li predloženi članak originalan i da li značajno doprinosi općim spoznajama ili tek daje manje ili više specifične podatke o nekom sustavu. No, nije jednostavno odgovoriti na ta pitanja. Iz tog su razloga potrebni urednici eksperti iz više područja pojedine znanstvene discipline. U slučaju nesigurnosti članak se ipak šalje na recenziju. Odabir recenzenata je poseban problem. Autori često sugeriraju recenzente s kojima su blisko povezani i u dobrim odnosima, što se uglavnom ne prihvaća. Kompetentni su recenzenti često prenatrpani. Ako im se rad ne sviđa, jednostavno bez posebnog obrazloženja ne prihvaćaju posao, što za posljedicu ima dugotrajni postupak, pa autori nestrpljivo prigovaraju.

Poseban su problem plagijati. Mnoštvo objavljenih članaka otežava pregled. Ponekad se plagijat utvrdi elektroničkim pretraživanjem, ali je za vjerovati da se usprkos tome plagijati objavljuju, zagađujući literaturu. Falsificiranje rezultata je još teže ustanoviti. Tu pomažu savjesni recenzenti, ali i naknadne reakcije na objavljeni članak.